

Seçki Monitoring Mərkəzi

«Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasında dəyişikliklərin edilməsi haqqında» Azərbaycan Respublikasının Referendum Aktı layihəsi ilə bağlı 24 avqust 2002-ci il tarixdə keçirilmiş referendumun nəticələrinə dair

B Ə Y A N A T I

«Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasında dəyişikliklərin edilməsi haqqında» Referendum Aktının layihəsi üzrə Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin qərarından və referendumun vaxtının təyin olunmasından sonra Seçki Monitoring Mərkəzi (SMM) siyasi partiyalar və ictimai birliklərin, icma üzvlərinin təklif olunan dəyişikliklərə münasibətini öyrənməyə çalışıb. Bu məqsədlə SMM Bakıda və Gəncədə ictimai müzakirələr keçirmiş və vətəndaşların Konstitusiyaya dəyişikliklərlə bağlı Referendum Aktına münasibətini öyrənmişdir. Bu müzakirələrdə QHT-lərin mövqeyi Konstitusiyaya təklif olunan dəyişikliklərin mövcud reallıqlardan irəli gəlməməsi, bir sıra dəyişikliklərin ölkədə demokratik proseslərin inkişafına əngəl törədəcəyi və həmin dəyişikliklərin dövlətçilik maraqlarına deyil, korporativ maraqlara xidmət edərək subyektiv xarakter daşması ilə bağlı olmuşdur. Referenduma çıxarılan məsələlərin mürəkkəb xarakter daşması bu bərdə geniş təşviqat işinin aparılmasını zəruri etdiyi halda onun keçirilməsi üçün qanunla müəyyən edilmiş daha çox müddətin deyil, ən az müddətin əsas götürülməsi də məhz bu subyektiv faktorlardan irəli gəlir.

Referenduma hazırlıqla bağlı Mərkəzi Seçki Komissiyasının fəaliyyəti, xüsusəndə yerli müşahidəçilərin akkreditasiyası ilə bağlı görülən tədbirlər xüsusi narahatlıq doğurub. Referendumun vaxtı təyin ediləndən az sonra SMM MSK-ya akkreditə olmaq üçün müraciət etsə də, bu məsələ 22 avqust 2002-ci ilədək, yəni səsverməyə 2 gün qalmışadək yubadılmışdır.

Səsvermə günü SMM-in Monitoring Qrupu 45 nəfərlik heyətlə Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasına təklif olunan dəyişikliklərlə bağlı keçirilən referendumu aşağıdakı hallar üzrə qanun pozuntularını müşahidə edib:

- 29 sayılı Əli Bayramlı-Salyan referendum dairəsinin 32 sayılı məntəqəsində AXCP-dən olan komissiya üzvü Z. Zeynalov komissiyanın işindən kənarlaşdırılıb. 8 və 12 sayılı məntəqələrə bir sıra müşahidəçilər buraxılmayıb.
- 27 sayılı Nəsimi referendum dairəsinin 2 sayılı məntəqəsindən komissiya üzvü Z. Mikayılov fəaliyyətindən kənarlaşdırılıb.
- Lənkəran şəhər referendum dairəsinə müxalifətdən olan komissiya üzvləri məntəqələrə buraxılmayıb.
- 81 sayılı Saatlı referendum dairəsinin Azadkənddə yerləşən referendum məntəqəsindən MnSK katibi Y. Qocayevin verdiyi məlumata görə səsvermə qutuları səsvermə başlamazdan bülletenlərlə doldurulub. Saat 9.30-da artıq məntəqədə səsvermə başa çatıb.
- 58 sayılı Biləsuvar DRK ərazisində 1,2,3,4, 5, 6, 7, 8, 9 və 10 sayılı məntəqələrdə qutulara topa bülletenlər atılarkən aşkarlanıb. 10 sayılı məntəqədə vəfat etmiş şəxslərin yerinə səs verilib. 22 sayılı məntəqədə Müsavat Partiyasının müşahidəçisi kənarlaşdırılıb.
- 58 sayılı Ağdam Dairə Referendum Komissiyasından verilən məlumata görə, AXJP-dən olan məntəqə komissiyası üzvü Qadir Baxşiyev saxta bülletenlərin qutulara tullanılmasına etiraz etdiyinə görə komissiyadan qovulub.
 - Xətai rayonu 10 sayılı DRK-nın əksər məntəqələri üzrə 10-AJ-624 dövlət nişanlı avtobusla, 10 AY-963 dövlət nişanlı 223 sayılı marşrutla, 10 AJ-625 dövlət nişanlı mikroavtobusla bir qrup şəxsi gəzdirərək, məntəqələrdə səs verilib.
- 12 və 13 sayılı Nəsimi DRK-da bütün məntəqələri eyni qrup vətəndaşlar mikroavtobuslarla gəzdirilir və onların səsvermədə iştirakı təmin edilir.
- 28 sayılı Səbəyel RD-nin 8 sayılı məntəqəsində AXJP-dən olan komissiya üzvü T.Əfəndiyev polis zorakılığına məruz qalıb və məntəqədən çıxarılıb. 20 sayılı məntəqədə isə AXJP-dən olan komissiya üzvü S.Rizvanov polis zorakılığına məruz qalıb.
- 7 sayılı Yasamal RD-nin 22 sayılı məntəqəsində adları səsverənlərin siyahısında olmayan 100 nəfərdən artıq şəxsə səsvermə bülleteni verilib.
- 43 sayılı Şəki şəhər RD-də əksər məntəqələrdə səsvermə bülletenlərində «hə» cavabının qarşısında xüsusi işarələr qoyulur. 29 sayılı məntəqədə Vüqar Şəfiyev və İsmayıl Şəmiyev adlı müşahidəçilər MnSK sədri tərəfindən məntəqədən çıxarılmışdır. 17 sayılı məntəqədə cəmi 258 nəfər seçici məntəqəyə gəlsə də (bu məntəqədə 1101 nəfər qeydiyyatdadır), seçki qutusu dolmuş və səsvermə bülletenləri qurtarmışdır.

Ümumiyyətlə, sənədlərin təhlili və müşahidəçilər tərəfindən səsverənlərin paralel olaraq sayılması üzrə məlumatların ümumiləşdirilməsi göstərir ki, referendumda iştirak fəallığı oludqca aşağı olmuşdur. Müvafiq referendum dairələri və məntəqələri üzrə səsverənlərin ümumi sayına dair müşahidəçilərin məlumatları bu barədə rəsmi məlumatlardan bir neçə dəfə aşağı olduğunu göstərmişdir. Daxil olmuş sənədlərin ilkin təhlili üzrə bu rəqəm təxminən 20 %-dən az təşkil etmişdir.

Aparılan müşahidələr göstərmişdir ki, referendumda əhalinin fəallığının aşağı olması reallıqda səsvermənin nəticələrinin saxtalaşdırılmasına gətirib çıxarmışdır. Belə ki, əksər seçki məntəqələrində yetərsayın baş tutması üçün qutulara topa bülletenlərin atılması, seçicilərin iradələrinə təzyiqlərin göstərilməsi və onların müxtəlif qanunsuz üsullarla səsvermə məntəqələrinə gəlməyə məcbur edilməsi faktları və s. bu kimi hallar qeydə alınmış və sənədləşdirilmişdir. Məsələn, referendum günü xüsusi avtomobillərin ayrılması, əvvəlcədən təşkil edilmiş mobil qrupların fəaliyyəti, proseslərə büdcədən maliyyələşən idarə, müəssisə və təşkilat nümayəndələrinin cəlb edilməsi, bir sıra dairələrdə səsvermənin nəticələrinə dair protokolların referendum günündən əvvəl hazırlanması, kənd təsərrüfatında çalışanların səsverməyə gəlməyəcəkləri halda elektrik enerjisindən və suvarma kanallarından məhrum ediləcəyi, əlillərin və məcburi köçkünlərin bir sıra imtiyazlarla şirnikləndirilməsi, hətta səsvermədə iştirak etməyən valideynlərin uşaqlarının məktəbdən çıxarılaçağı ilə hədələnməsi və s. kimi neqativ hallar barədə faktlar qeydə alınıb sənədləşdirilmişdir.

Bir sıra referendum dairələrində isə büdcədən maliyyələşən idarə, müəssisə və təşkilatlarda çalışan şəxslərdən onların səsvermədə iştirakının təsdiq olunması üçün bildirişlərin arxasına MnSK-nın möhürünün vurulması tələb olunmuşdur. Əks halda həmin şəxslərin iş yerlərini itirəcəkləri bildirilmişdir. Bu proseslərdə yerli hakimiyyət orqanları, dövlət idarə, müəssisə və təşkilatların nümayəndələrin xüsusi fəallıq göstərmiş, səsvermə prosesinə qanunsuz müdaxilələr etmişlər. Belə hallar Bakı, Sumqayıt və bir sıra başqa rayon mərkəzlərini əhatə edən referendum dairələrinin əksəriyyətində qeydə alınmışdır.

Səsvermənin gedişi səsverənlərin siyahılarının yenə də köhnə qaydalarla tərtib olunduğunu göstərmişdir. Bu siyahılarda faktiki olaraq həmin referendum dairəsinin ərazisində yaşamayan, bəzi hallarda isə hətta vəfat etmiş şəxslərin də adları daxil edilmişdir. Səsvermə prosesində xüsusi problem doğuran məsələlərdən biri də səsverənlərin böyük əksəriyyətinin referendumda çıxarılan məsələlərin mahiyyəti haqqında zəruri məlumatlara malik olmamasını göstərmişdir.

Müşahidələr göstərmişdir ki, bir sıra referendum dairələrindəki bəzi məntəqələrdə səsvermənin başlanmasından bir neçə saat sonra səsvermə artıq «başa çatıb» və səsverməyə gələnələr bülletenlər olmayıb. Bu cür hallar – referendum dairələrinin bəzi məntəqələrində qeydə alınıb. Bəzi referendum dairəsinin bir neçə məntəqəsində isə səsvermə məntəqələri günün birinci yarısında açılmayıb.

Müşahidə üzrə əldə olunmuş sənədlərin təhlili göstərir ki, bir sıra referendum dairələrində prosesə polis müdaxiləsi olmuş və bu müdaxilələr hətta zorkılıqla müşayiət olunmuşdur. Bəzi hallarda isə onlar polis idarələrinə aparılaraq bir neçə saatlığa tutulub saxlanılmışdır.

SMM yuxarıda göstərilənləri əsas götürərək bəyan edir:

- 24 avqust 2002-ci ildə keçirilən Referendum Dairə və Məntəqə referendum komissiyaları üzvlərinin səsvermə prosesinə müdaxiləsi şəraitində baş verib;
- Referendum günü səsverməyə icra hakimiyyəti orqanlarının kobud müdaxiləsi halları müşahidə olunub;
- Yerli müşahidəçilərin referendum öncəsi və referendum günü sərbəst fəaliyyəti dairə və məntəqə komissiya üzvləri tərəfindən məhdudlaşdırılıb, bəzi hallarda isə müşahidəçilər fiziki təzyiqlərə məruz qalıb;
- Referendumda səsvermə hüququna malik vətəndaşların iştirak göstəricisi şişirdilərək saxtalaşdırılıb;
- Referendumun MSK və aşağı komissiyalar tərəfindən açılan nəticələri saxtalaşdırılmış və referendum əslində baş tutmamışdır;

SMM-in İdarə Heyəti